

გ ა ზ ე თ ი ს ო გ ა ს ი :

გ ა გ ზ ა ნ ი თ გ ა შ ბ ზ ა ნ ე ლ ა დ :

ერთი წლისა — 6 მან. კან.	5 მან. კან.
ნახევრის წლისა 3 „ „	2 „ „
სამი თვისა — 1 „ 75	1 „ 50
ერთი თვისა — „ 60	„ 50
ცალკე ნომრის — „ 12	„ 10

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა ე ბ ი, «დროებაში» დას-
ბეჭდათ, მიიღება სხვა და სხვა ენებზე. ფ ა -
ს ი გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ი ს : ჩვეულებრივი ახლებით,
სტრუქტურა 8 კან. და ასომთავრულით—
სოფელ 1/2 კან.

დროება

ს ა ნ ო ლ ი გ ი კ ო და ს ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ო გ ა ზ ე თ ი

ქ ე ლ ი წ ა დ ი მ ე შ ე ი დ ე

ხ ე ლ ი ს - მ ო წ ე გ რ ა მ ო ს ო ლ ი

მიიღება თ ფ ი ლ ი ს ი : «დროების» რე-
დაქციის კანტორაში (გ. წერეთლის და ახს.
სტამბაში, ხატისთვის ხსნალებში).

ქ ე თ ა ი ს შ ი : გ კ რ ა ს ი მ ე გ ა ჯ ა ნ დ ა რ ო -
შ კ ი ლ თ ა ნ (სახელდებულ სასწავლებელში).
გ ა რ ე მ ე მ ც ხ ა ვ ე ბ ა შ ე მ დ ე ჯ ი ა დ რ უ ს ი თ უ ნ -
და გამოგზავნის მოთხოვნა: *Въ Типо-
лицъ. Въ контору редакцїи газеты «ВРЕ-
МЯ», при типографїи Г. Церетели.*

გ ა მ ო დ ი ს კ ვ ი რ ა შ ი ე რ თ ხ ე ლ , ზ ა რ ა ს კ ვ ი ბ ი თ .

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

ჩვენს მამები და შვილები. — ხ ა ქ ა რ გ ე -
ლ ო : ო რ ი ო დ ე ს ი ტ ე კ ა ჩ ე ნ ს მ ე უ რ ნ ე ბ ა ზ ე , —
ს ი ლ ა ნ დ ი («დროების» კორრესპონდენტი). —
შ ო ც ხ ა ქ ე ე ე ნ ე ბ ი : შ ე ე ი დ ო ა ო — შ ე ე ე ი დ ო
«დროების» კორრესპონდენტი). — ს ა ფ რ ა ნ გ ე -
თ ი , — გ ე რ მ ა ნ ი ა , — ტ ე ლ ე კ ო ა მ მ ე ბ ი . — ნ ა -
რ ე გ ე ო . — გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა ე ბ ი .

ჩვენი მამები და შვილები

თქვენ უსწავლენო,
ცრუ-რუსთაველნო!
რათ წავკვილიწეთ ენა შიდადო?
მტკრება ენის
არს მტრება ქვეყნს....
ჩინჭი რათ მოსტყუო ტაძარს წმინდს?
*
გვიან თუ მღე,
დღეს თუ სვალე
რაც ენას ვცოდეთ, ის გასწორდეს;
მაგრამ კი თქვენი
..... საქმენი
ისევე მსგევე მრუდეთ დაჩნება!

ვერცერთს ისეთს ხალხსა და საზოგადოე-
ბას ვერ მოსძებნით დედა-მამაზე, რომ ყვე-
ლა იმის შემადგენელი წევრები ერთნაირად
სჯილდენ და ერთგვარი აზრისანი იყენენ. თუ
რომელიმე საზოგადოება პირუტყულად არ
ცხოვრებს და შეჩვეულია გონების სჯასა
და მოტიქრებას, დარწმუნებული იყავით, რომ
ამ საზოგადოების ერთი ნაწილი სხვა ნაწილად
სჯის ყოველს საგანზე და მეორე ნაწილი
კიდევ სხვა ნაწილად. ეს სჯისა და აზრების
განსხვავება და შეტაკება რომ არ იყოს, რო-
გორც ამბობენ, არც წარმეტება იქნებოდაო.
მართლაც, ხშირად ქვეშაობრება მხოლოდ
მაშინ აღმოჩნდება, როდესაც ორი ან მეტი,
ერთმანეთის მოპირდაპირე, აზრი შეეხებინ
და დაეტაკებინ ერთმანეთს.

ეს განსხვავება აზრისა და შეხედულობისა
ყველაზე უფრო ცხადად იხატება და მოჩანს
ორ თაობას შუა: მოხუცებულებსა და ახალ-
გაზღვებს შუა. რომელი ქვეყანაც გნებავთ
აიღეთ და დააკვირდით იმის შინაგან ცხოვ-
რებას; უთუოდ შეამჩნევთ, რომ თითქმის ყო-
ველს საგანზე მოხუცებული სხვა გვართ
სჯის და ახალგაზდა სულ სხვა გვართ; თით-
ქმის ყოველს საზოგადო და შინაურულ საქ-
მეზე მამას ერთი შეხედულობა აქვს და შვილს
მეორე. ავიღოთ მაგალითად საფრანგეთი:
წარსული ცხოვრების მაგალითმა ძალიან
ნაკლებად ასწავლა ქუჩა იქაურ მოხუცებუ-
ლებსა: თუმცა ნაპოლეონის იმპერიამ და
საზოგადოთ მანარხიამ უნაგარიზო ზიანი

მოუტანა საფრანგეთს, მაგრამ უმეტესი ნაწილი
მოხუცებულებისა ამჟამად მაინც ძველი წესის
დამბრუნებას ნატრულობენ. ახალგაზდები კი
რესპუბლიკის მომხრენი არიან. საზოგადოთ
აქაურ მოხუცებულებს მსურთ დაიკვიან მამა-
პაპური წესი და ჩვეულება და ახალგაზდები
კი ახალ გზაზე დადგომას სცილობენ. მოი-
გონეს, ესთქვათ, სადმე რომელიმე ახალი
მაშინა, ან რომელიმე სწავლულმა ახალი
თეორია წარმოასთქვა; იმ წამსვე მოხუცებუ-
ლები დაიწყებენ ყვირილს, რომ ეს მაშინა არ
ვარგაო, ძველი სჯობია; ახალი თეორია შემ-
ცდარი და სარწმუნოების უარის-მყოფელი
თეორია არისო და სხვა ამ გვარები. ეს გან-
სხვავება მოხუცებულებსა და ახალგაზდებს
შუა ხშირად სულ უბრალო და წვრილალ
საგნებშიაც მოჩანს:

ვინ არ დასწრებია, მაგალითად, ამგვარ
მამისა და ვაჟის და დედისა, და ქალის ჩხუბს:
ვაჟს უყიდნია ახალმოღურე პალატა; მამას
ის არ მოსწონს: ან ცუდი ფერისაა, ამბობს,
ან ცუდათ არის შეკერილიო. ქალს ახალი
თასაკრავი ან მოსასხამი უნდა უყიდოს; დე-
დას არცერთი არ მოსწონს და არის ამის
თაობაზე ოჯახში ერთი გაუწყნარებელი ჩხუ-
ბი და აყალ-მაყალი.

ეს გარემოება, რომ მამებსა და შვილებს
და საზოგადოთ მოხუცებულებსა და ახალ-
გაზდებს განსხვავებული შეხედულობა აქვთ
თითქმის ყოველს საგანზე, გასაკვირველი არ
არის და ადვილათაც აიხსნება იმ ჰკუიანური
ანდაზით, რომელიც ამბობს, რომ «ჩვეულებ-
და სჯულთ უმეტესესიაო». გამოკვირებით
და დაკვირებით ვიციოთ, რომ ყოველი კაცი
თუ რასმეს იძენს გონების გასამდიდრებელს,
იძენს მხოლოდ ახალგაზდაში; ახალგაზდის
ცოცხალი და მღვიძარე ქუჩა-განება ძალიან ად-
ვილათითვისება ყოველ ახალაზრსა და სწავლას.
მოხუცებულებში კი კაცი ამ ახალგაზდობის
დროს შეთვისებული რწმუნებებითა და სწა-
ვლით ცხოვრობს. იმას ხორცათ და სისხლათ
გადაქცევა დიდი ხნიდგან შეთვისებული აზ-
რები და რწმუნებები და ძნელათ გამოეთ-
ხოება იმათ. ერთის სიტყვით, მოხუცებული
გაჩრებულია ერთს წერტილზე და თავის
რწმუნებები და აზრები იმას სჯულათ მია-
ჩნია. სრულებით ამის წინააღმდეგი უნდა
იოქვას ახალგაზდაზე: ახალგაზდას ქუჩას
ჯერ არაფერი არ შეუთვისებია, იმას ჯერ
არაფერი არ გაუხდია თავის სჯულათ. ამი-
ტომ იმას არ ეძნელდება რომლისმე ახალი
სწავლის ან რწმუნების მიღება. იმის ჯერ
ცხოვრებისაგან გაუფუჭებელი და დაღ-დაუს-
მელი გული და გონება ყოველთვის ისეთს ახალ
სწავლას მიეღობის, რომელიც საზოგადოების
წარმატებასა და ცხოვრების გაუმჯობესობას
გვპირდება....

დრო წინ მიდის; იმას თან მოაქვს ახალი
სწავლა, ახალი ჩვეულებები; ახალგაზდები

ითვისებენ ამ ახალ სწავლას და ჩვეულებას
და მოხუცებულები კი ძველს, მამა-პაპურს
ადათს არ შორდებიან.... აი, აქედამ წარმო-
დგება ის განსხვავება და ხშირად უთანხმოე-
ბა და სიძულელი, რომელიც მოხუცებულე-
ბსა და ახალგაზდებს შუა არსებობს.
ყველა ეს მოსაზრება მართლდება ჩვენს
პატარა საზოგადოებაშიაც: როგორც სხვა-
გან, ჩვენშიაც ისმის ხშირად ჩივილი და უკ-
მაყოფილება მოხუცებულებსა და ახალგაზ-
დებს შუა. ამ უკმაყოფილებამ უკანასკნელ
დროს იქამდი მიაწია, რომ ეს ორი ნაწილი
ჩვენი საზოგადოებისა ხშირად ერთმა-
ნეთს სხვა და სხვა ლამაზი სიტყვებით ამ-
კობს...

ჩვენი მამები ბრალათ სდებენ შვილებს,
რომ თქვენ ურწმუნონი, უსაქმონი და ლი-
ბერალები ხართო; ენა წავგიბილწეთო, და სხვა
ამის-თანაგებს. შვილებიც თავის მხრით სხვა და
სხვა მრუდე საქმეებს, საზოგადო სიკეთეზე
დაუდევრობასა და მხოლოდ თავის საკუ-
თარ თავზე ზრუნვას აბრალებენ მოხუცებუ-
ლებს. ამას გარდა ორივე მხრით ბევრი გა-
სამტყუნარი პუნქტებია წარმოდგენილი; მაგ-
რამ ყველა რომ ჩამოეთვალოთ, რაშიაც ეს
ორი მხარე ერთმანეთს ამტყუნებს, ერთობ
შორს წავა. დღეს ჩვენ გენდოდა მხოლოდ
გვეჩვენებინა მკითხველისთვის, რომ ჩვენი სა-
ზოგადოების ორს ნაწილში, მოხუცებულებსა
და ახალგაზდებში უკმაყოფილება და დაუნდო-
ბლობა სუფევს და რომ ამ გარემოებას ჩეი-
რის დაყრა არ შეუძლია ჩვენთვის.

მართლა; დავანებოთ თავი იმის განხილვას
თუ რომელიმე მხარემ უფრო მომატებული
სარგებლობა მოუტანა ჩვენს ქვეყანას? მო-
ხუცებულებმა თუ ახალგაზდებმა უფრო ბე-
რი დაეხმარა ჩვენ მხარეს საზოგადო საქმეებში
და ხალხის კეთილ-დღეობის მოსაღწევნელათ?
კარგათ რომ დაფიქრდეთ და გულზე ხელი
დაიდეთ, უნდა გავტყდეთ, რომ ჯერ-ჯე-
რობით სიკეთე არცერთს მხარეს არ უყვია
თავის საზოგადოებისთვის.

ჩვენი ქვეყანა ეხლა ისეთს მდგომარეობა
შია, რომ იმისთვის აუცილებლათ საჭიროა,
ყოველი ქართველი უწყობდეს ხელს საზოგა-
დო საქმეებსა და ეხმარებოდეს ამ საზოგადო
საქმეების სწორე გზაზე დადგომას. ყო-
ველი საზოგადოების წევრი, თავის შეძლები-
სა დაგვართ, უნდა სცილობდეს რაიმე
სარგებლობა და დახმარება უძღენას ამ თავის
საზოგადოებას. ვინ ირ იცის, რომ ეს დახმარე-
ბა და სიკეთე მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძინე-
ველი და საგრძნობელი, როდესაც ყველანი
ერთად, ძმურათ მოინდომებენ იმას და ერ-
თად იმოქმედებენ? მაშასადამე ამ ურთიერ-
თობის გახეთქილებისაგან, ამ მამებისა და
შვილების, მოხუცებულებისა და ახალგაზდების
უკმაყოფილებისა და დაუნდობლობისაგან რა
სიკეთეს უნდა მოელოდეს ჩვენი საზოგადოება?
ჩვენი მტრები არიან; უმეტესობა, საღარიბე და

სხვა ათასი, და თუ ერთმანეთში შური და და-
უნდობლობა არ მოვსავთ, უტყველია, ეს
მტრები სრულიად დაგვიმორჩილებენ და და-
გვიგვრავენ ჩვენა.

უკანასკნელ ორ ქვეშაობრებას გამოეთქვამ,
რომელიც გთხოვთ, ყველამ კარგათ ჩაინერ-
გეთ გულში.

1) საზოგადო დაქირებას—საზოგადო და-
ხმარება უნდა

2) მომავალი ყოველთვის ახალგაზდებს
ეკუთვნის.

ს. მ.

საქართველო

ო რ ი ო დ ე ს ი ტ ე კ ა ჩ ე ნ ს მ ე უ რ ნ ე ბ ა ზ ე

დიდად სამწუხარო და გულის შემწფოთე-
ბელს სურათს წარმოადგენს ჩვენი საქართ-
ველოს ეკანომიური მდგომარეობა. გულ-წრ-
ფელს და კეთილს ადამიანს არ შეუძლია ცი-
ვის თვლით შეძკუროს ჩვენი მემამულეების
ამ გვარი დაუდევრობას თავიანთ ადგილ-
მამულზე და იმათ ასრე უმოწყალოდ გალა-
ტაკებაზე, მით უმეტეს, რომ ჩვენი მშენი-
ერი, მრავალ მხრივ მდიდარი ბუნება მზათ
არის დაგვეფელოს თავისი უხვი სიმდიდრე
და გვაკეთილდღეოს ისე, როგორც ზოგი-
ერთი სხვა ქვეყნის ხალხი, თუ რომ ჩვენ მუ-
დამ ხელ-გულს არ დაეიკრფეთ და სიცოცხლის
თვლით გამოეხებდათ. მგონი დრო არის
გამოუტყდეთ ჩვენს თავს და ვიფიქროთ, რომ
გულ-აღმა წოლით და უღარდელათ ერთ ად-
გილას გორილით თავს ვაბეზრებთ ჩვენს
მსაზრდობეგლს ბუნებას; ავტო-ავტო პირს ავტო-
რიდებს და უღარდელათ დაუწყებს ყურებას
ჩვენს ტანჯვა-ოხვრას, როგორც იმ შვილს
თავისი მამა, რომელიც მუდამ უხვიროთ ფან-
ტავს მამის მონახვევს საუნჯეს და თითონ
კი არაფერს იძენს. ვინ არ იცის და ვინ არ
ხედავს მუდამ დღე მაგალითს—თუ როგორი
უხვი დამჯილდობულია ჩვენი ნიდაღი იმ
ადამიანების, რომელიც ჩვენსავით მარტო ცე-
რულს არ თამაშობს იმის ბილიკზე, კიდე-
ვაც უფლის, უფუფუნებს, შედის გამოკლე-
ვაში თუ რა არის საჭირო, რომ უფრო ნო-
ყიერი და ხევიანი იყოს მოსავალი და ათა-
სი სხვა. ამის მაგალითს წარმოგიდგენენ ის
ფეროპილები, რომელიც მოდიან ხოლომე
და თავიანთი საფუძვლიანი შრომით და ხე-
ირიანის მო ლით ძრიელ მოკლეს ხანში ჩე-
ნივე მიწის მოსავლიდგან ჯიბეს ისქვლებენ
და უკანვე მხიარულის სახით მიეშურებიან
შინისკენ, თან ეს აზრიც მიყობათ ჩვენზე:
«ეაი რა ლუკმა მიუცია ღმერთსა და რა ადა-
მიანები ასევიანო!» ეს მათი აზრი რომ ნამ-
დელი და ქვეშაობრება, ამას გვიმტკიცებს
ჩვენი შინაური პირუტყვის მდგომარეობა
და იმის გაუგებლობა—თუ რა დიდი მნიშ-
ვნელობა აქვს იმას კაცის ცხოვრებაში?

დღე-მიწის ხურგზე ისეთი ცხოველი არ არის, რომელიც კაცის ცხოვრებაში ისე დამხმარებელი და სასარგებლო იყოს, როგორც შინაური რქოვანი. თხუფი. ის არა-თუ მიწას გვიხმანებს და ამითი გვადეფებს საშეალებლად, თავი ვისაზრდობს, არა თუ გვეხმარება სხვა და სხვა მძიმე ტვირთის გადატანა და მოძრაობაში, არა თუ სხვა და სხვა პროდუქტით, მაგალითად, ნაღვით, ერბოთი, ყველით და ბოლოს საკუთარს ხორციით გვარჩენს, რომელიც შეადგენს კაცის მიუტოვებელს საჭიროებას თავის სასიბრთველოდ, ის გვადეფებს ისეთს ნივთს, ე. ი. ნაკვალ, რომლის ხმარება, საუბედუროდ, ჯერ აქ არც კი იცინა ჩვენში, რომლის მაგავსე ვერაფერი სხვა ცხოველი ვერ მოგვეცემს და ვერც აღმოვიჩინებთ. რქოვანი თხუფის ნაკვალ ისეთი ხშირად იხსენიება აქვს და ისეთი სასარგებლოა მიწაზე მოწოდებული, რომ რაც სიუფითე და წაყოფიერებას ართმევს მცენარე მიწას თავის გასაზრდელად, ის უკანვე უბრუნებს და ხელახლა აძლევს მიწას შეძლებას, რომ კიდევ ასაზრდოვოს ახლად დათესილი თესლი. მთელს ევროპის განათლებულმა ადგილ მამულის მწარმოებლებმა დიდხანია დაფასეს ევროპის ძვირფასი პირუტყვის ნაკვალის თვისება და ისინი, რაც უნდა ნიკიერი, შევიწყლო იყოს, მოუწაველათ არ მუშაობდნენ, რადგანაც იციან, რომ უმისორო ყოველგვარი მოსავალი შუაზედ იყოფა.

თან და თან ჩვენშია იმის საჩივარი, რომ მიწის წაყოფიერებამ იკლოა და ნამუშაური ცოტა მოგვდისო. მაშ ეხლა მანც დრო არის ყურა დაუდგოთ ამ დროის მსწავლეულის, კოხის, სიტყვას, რომელიც ამბობს: «თუ რომ პირუტყვი გვეყოლებოდა, ნაგავიც გვექმნებოდა, რაკი ნაგავი გვექმნებოდა, კარგი მოსავალიცა, მაშასადამე ფულიცა». ესეა მანც რიგია დაფიქრდეთ, რომ თან და თან ჩვენს მამულს ვალარიბებთ სხვა და სხვა გვარი მოსავლის მოყვანით და უმცირებთ იმ საჭირო ძალას, რომელიც მიუცილებელია მოსავლის უზენაობისათვის. ესეა მანც უნდა დაუჯეროთ ამ ევროპის გამოჩენილის სწავლეულის და მივაქციოთ ჯეროვანი ყურადღება შინაურს საქონელზე, რადგანაც, როგორც კი უნია ამბობს, ის ყოფილა მემქანე ისეთის ნივთისა, ნაკვალის, რომელიც სულს უდგამს მიწას და აძლევს ძალას, რომ მუდამ მწარმოებელი იყოს, და მაშასადამე რადგანაც ის ყოველი საფუძველი ჩვენის სიმდიდრისა, — თორემ დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, რომ ჩვენს სიღარიბეს დღე და დღე მოემატება და ჩვენს შეილის-შეილს მოგვამდურებს მიწის უნაყოფობისათვის.

იქნება თქვას ვინმემ, რომ ჩვენ არ გვეყრია მიწის მონაკვალაო, ჩვენი მიწა უმისობადა მსუქანია და წაყოფიერო, ჯერ-ჯერობით გვარიანი მოსავალს მოდისო და მომავლითის, როცა მე არ ვიქნები, ქვა ქვაზედაც დადებულაო, იმან იხეთქას თავიო, ვინც მაშინ იქნებოდა და ს. მე სრულიად მჯერა, რომ ესრეთი აზრი ჩვენის, ქართველების ბუნებაშია ჩაბუდებული და წაუშლილად ყველას გულის ფიცარზე გვიწერია: «მე მქონდეს და ესეაო, თავს ძალას არ დავატანთ, რომ ჩვენის ნამოქმედეგით მომავალს რამე ვარგოთ და ჩვენს დაუდევნობობით, რომ ისინი არ გვბასრავდნენ, ეს ყველა კარგათე-ცი, მაგრამ ამ ჩვენს სასიკადლოო სურვილს «მე მქონდეს და ესეა» რომ ვერ უსრულებთ ჩვენს თავს? «მე და ესეა» არა არა-ფერი გვაქვს და რაცა გვაქვს იმისი მოხმარებაც რომ არ ვიცით ხერხიანათ?

სამწუხარო როგორ არ არის ის გარემოება, რომ ამ ჩვენს დალოცვილს საძოვრით დასათობით მდიდარს მინდერებზე ორ მილი-

ონ ნახევრამდის (2 1/2 მილიონი) პირუტყვი სძოვს და თითქმის ნახევარი მილიონის ერბო და ყველს ვეიღულობთ ყოველწლივ ევროპიელებიდან. ეს იმას არა გაეს, რომ ორ ხელიანი კაცი სთხოვდეს ლუქმის პირში ჩადებას ისეთს ადამიანს, რომელსაც ერთი ხელის მეტი არა აქვს? ინგლისში ითვლება—რვა მილიონ ნახევარი პირუტყვი (8 1/2). ე. ი. ასს მცხოვრებს მოდის ოც-ოცდა-რვა სული (28), საფრანგეთში—ათ მილიონამდის (10), ასს მცხოვრებს ოც-ოცდა ცხრა სული (29), პრუსიაში—ხუთი მილიონი (5), ოც-ოცდა სამეტი სული ასს მცხოვრებს (33)—რუსეთში—ოც-ოცდა-შვიდ მილიონამდის (27) ორმოცი ორმოცი სული ასს მცხოვრებს (40), კავკასიაში—ორმილიონ ნახევარი (2 1/2) ორმოცდა-ხუთხუთი სული ასს მცხოვრებს (45).

აქედამ ცხადთ ვხედავთ, რომ რიცხვით თითქმის ყველა სახელმწიფოებზე მეტი გვეყოლია საქონელი. მაგრამ მეორეს მხრით სამწუხარო მხარეს წარმოაკვიდრებს მათი შამო სავალი. ინგლისში, საშუალო რიცხვით, თითო ძროხის შამოსავალი ედრება წელიწადში სამოცდა-ხუთმეტს მანეთს (77). საფრანგეთში სამოცს მანეთს (60), პრუსიაში ორმოცდა-ხუთს მანეთს (45), რუსეთში რვას მანეთს (8.). კავკასიაში სამხახევარ მანეთს (3 1/2). ამ სტატისტიკური ცნობებიდან სჩანს, რომ პირუტყვის რიცხვი, როგორც შემოთვსებებით, თითქმის ჩვენში ყველაზე მეტია და მათი შამოსავალიც ყველაზე ნაკლებია.

რისთვის არის ეს ასრე? რა მიზეზია, რომ ევროპიელები ცოტას ქონებით ბევრს სარგებლობდნენ და ჩვენ კი ბევრის ქონებით ძირეულ ცოტას? თუ კავკასიაში (სამ) მილიონზე მეტ მცხოვრებში არაფერ არის ისეთი პირები, რომ ევროპიელების სწავლა გადმოგვეცეს და გზა გავვიკაფოს, ან თუ ამათა სწავლა, როგორც კედელს მარცვალი, ჩვენს არემარცვებ ვერ მოთავსდება? თუ სხვა რამე მიზეზია!

რაცა შეეხება იმას, რომ ამდენს ხალხში არ მოიძებნებოდა ნიჭიერი პირები, სწავლეული ადამიანები, შემძლები გზის გაცვალვის და სინათლისთან მიმდროლის, როგორც ზოგიერთები ფიქრობდნენ, ტყუილი ფიქრია: ოღონდ გამოჩნდეს მათზე მოთხოვნილება და ისინი, თუ ბერი არა, რამდენიმე მინც გამოჩნდება. ოღონდ ჩვენმა მემამულეებმა რიგინად ყური დაუგონ სწავლის ხმას, იმათგან პირს ნუ მიიბრუნებდნ და დათანხმდნენ, რომ იმათ ხმაში დიდი სარგებლობაა, მაშინ დაინახამთ, რომ დღე და დღე მრავლებოდეს მათი რიცხვი და თან და თან იზდებოდეს იმათგან გამოდებული ნაყოფი. მეორე უნდა გვასხოვდეს, რომ იყვნენ ისეთი პირები ჩვენში, რომელიც არ ფიქრობდნენ მარტო «მეზე»; ისინი მზათ იყვნენ თავიანთი ცოდნით, შეძლებისდაგვარად, გაეზინჯებით ჩვენის სწავლის სარგებლობის გეო; მაგრამ, საუბედუროდ, მათი ხმა იყო ხმად დადებულს უდებნომ და ბოლოს რაკი ვერა გახდნენ, მარტო «მეზე» როდი დაჯერდნენ; მე ათიო და შენ არაფერიო, ამას ცდილობდნენ...

შესახებ იმისა ვითამ ევროპიელების სწავლა სხვა იყოს და ის ჩვენში ვერ მოთვისდებოდეს, ამის ფიქრიც, დიდი შეცდომაა. სწავლა წმანდა და მფრუყველი ქემშარიტებაა.

(*) ეს სტატისტიკური ცნობები ეკუთვნის 1868 და 1869 წლებს. უკანსხეულ წლების სტატისტიკური ცნობები, სასურველად ამჟამად სეღში არა გვაქვს.

იმის კანონები, რომელიც დიდის ხნიდან დაფუძნებულია ნამდვილს გამოკვლევად, ყოველთვის და ყოველგან ერთია და ერთს და იგივე კეთილს დასკვნაზე მივყვანს, თუ რომ რიგინად ვისარგებლებთ იმითი. ორჯერ ორი ოთხია, ეს სულ ყოველგან ერთი გამოუცვლელი ქემშარიტებაა, როგორც ინგლისში, ისე საფრანგეთში და ისე ჩვენში. ჩვენი ფურიც იმ რიგათ თხოულობს კარგს თივას, წმინდა, თბილს ბოსეოს, სუფთა მოვლას, რომ კარგი მოსავალი მოგვეცეს, როგორც ევროპიული.

თუ რომ ჩვენი მემამულეები, რომელთაც ასი ორასი თავი ფური ყვეს, (ამისთანები ბევრია ჩვენში), მარტო ამას არ იფიქრებენ, როგორც ესეა, რომ იმათი დანიშნულება მხოლოდ ის არის, დავლა და ექამოა, იმასე იფიქრებს, როგორც ევროპიელები, რომ კარგის მოვლით და კარგათ საქმის ცოდნით სხვა რიგათაც ვისარგებლებოთ, მაშინ ისინი ისე ასი ათასი მანეთობით ისარგებლებდნენ პირუტყვით, როგორც ევროპიელები; მაშინ არც საჭირო იქნებოდა იმათგან ყველისა და ერბოსი ყიდვა, რადგანაც ჩვენც გავაკეთებდით, და ის ნახევარი მილიონი ფული, რომელიც ესეა იმათ მიაქვთ, ჩვენსავე მემამულეებს დარჩებოდა.

ნ. ახვლედიანი

სიღნაღი

(«დროების» კორექსიზმდენცია)

წარსულს კვირას ოთხს ამ თუბერღლისს გახდა სიღნაღში სამინჯი ცეცხლი. შარსაკვებს გათქეპისას, ორს სათსედა, მთელი სიღნაღი სულერთიან განხდა. ამ განხდას მოჰგვა რეკა წყარისა და პასუსი პასპანისა. მთელი სიღნაღი შეიფარა ამ მხაზე, დაისსუს განხლებული ხანლები და ღუქები და გუბუნენ იქით მისაშეგულათ, მაგრამ ვიანს. ცეცხლმა გაამხრა ერთაშით სეთი ხანლი და ღუქანი; ხანლის შემწება მდგომარეობადა მსოლოთ იმაში, რომ არ გაუშვს ცეცხლი მოუვიდგულ ხანლებამდის, რომელიც ასეო იდა გნენ, სამწუხაროთ ფიციროთ და ჩალოთ დასურული. უფრო ასეო ხანლები მოაჩინეს ხანლებითა, რომლებიცა გაუს-გამოსუსს თოვლში და გადაფარეს ხანლებსა ცეცხლის მსოთ. ბარგი თუ ხანლი, როგორც ამოახენ, სულ მოგწმინდათ, გარდა ცოტადანისა. მაგრამ ხანლები კი ვეღარა მოაჩინეს რა, რადგანაც ჩალოთ და ფიციროთ იყვენ დასურული. ამ ცეცხლის განხნის მიხეცს ახალხებდნენ ბურხის ტრუასა, რომელიც უაფილას გაყენილი ჩალოთ დასურულ ხანლში.

ამ ხანო ცეცხლიეკ განხდა ამ სოფისს სოფ. ნუგრანშია, რომელიც მდებარეობს ამ ღუქებდგან ერთს ვანსხედ. ამ ცეცხლამც შეიმსგებლას სამი ხანლი, აი მიხევი ამ მორე ცეცხლის გაჩენისს ნუგრანში. ეს მიხევი, როგორც ხანლი-ცილოთა, ისრეთუ განსოცროთ: ერთ მძალს ხანლი-ხას, ოთხშამათს შინ თავი დაქანს; მორე მძალი გალოსედ უაფილიყო. ეს მძალი ამორულას გალო-დგან და დაუახნა კვირადღეს თავი. ამის გამო-ჯგურებულს პირველს მძალს უთქვამს, რომ, რადგან შენ დაიხანე, მეც უნდა დაგიბასოყო, თუ მეც იმას სამის დღის დახანილი ქქინია. ამამი მოსკლოთ ლანარეკი. ამ ლანარეკში პირველს მძალს შემოურტანია ბურხუშელა და დაურფა ცეცხლსედ ბურხში წელით ასადულებოთა. ცეცხლის ნახურა წელი აგვიწულას და მოსდებოდა ხანლს ცეცხლი. ორის საათის განმავლობაში ცეცხლმა მოეშინტა სამი ხანლი—სულ ჩაფურები. ამ ცეცხლის განხნის მიხევი იყო, როგორც მეთისეული მისელები, სიძვირე წელითა, რადგან ორივე დაურფისს წყალსა, რომ რა არის—წელი ესეა არისო და მორე ვინ მოიტანსო. მაგრამ, სკვირეული ეს არის, რომ აქამდის ვიდე არავინ იფიქრობს შემდეგისათვის, არ ზრუნვენ ცეცხლის განსქნება, მაშინ

ნების მოაზრებას. მაგრამ ეს რა ვთქვათ? არა, თუ ფიქრობენ, რომ მოიპოვონ რამე ინსტრუქციები, არამედ რაც ქქინიათ, ისე დაუყარკამთ: აქ ქულოთა ამ წინსე ცეცხლის მქრამი კომანდა, რომელსაც ქქინია ეველა შესაფერი იარაღი. მაგრამ მოგვსენებოთ, ბუბრან ისეთი ხანლია, რომელიც კეუა მალს აძლევს. აქც გამოჩნდა ერთი ამათგანი, და შეუდგინა, როგორც ესეა ამოახენ, პრეკტი, რომ ეს ცეცხლის მქრამი კომანდა არ არის საჭიროყო სიღნაღში, რადგან წელიც მერი არისო, რადგანც რომ, კარგი მოთავის სეღში შეიძლება გამოვიდეს წელი შადრეკანით შიგ შეუგულში მეთიანსედ. ამასთან შიგ სიღნაღში არანს ქქეა, რომელიც შეიძლება გამოვიყანოს წყარობათა; ამასთან სიღნაღს გარშემო მრავალი წყაროები უშვს და სევის წელი-ბიდა. მაშასადამე აქ საჭირო არის მრავალი სეღი, რომ იმუშაოს წელის მოტანასედ და არა უწელობას, მაგრამ ამის დაუხედავად, რადგან ეს გარემოება არ სცოდნიათ, ეს კომანდა მოუცილებიათ სიღნაღისთვის. თორემ აქ უწელობას ვი არ ყოფილა მიხევი, არამედ, როგორც ესეა ამოახენ სოკიერთინი სიღნაღელების დასცინათ, სიღნაღელებს არ ნდებოქამ ამ განხნის თავის სარჯით კეუას. ესეა ვი ბუბრი ემდურის იმ ბრეკტის შემდეგს, მაგრამ სიკედილის შემდეგ რადგან დროს ხინსული!

ორივე სიტყვას ხანლით მინახან ცხოველებსედაც მოვასქესოთ:
 შესვლათ გავაქ დღე, რომ სიღნაღს ვამს არ იყოთ ხანლი ან ხანლი ან გოსტინიანში თამაშობას ქალდღის; პრეტენსია და იარაღამი ხომ მოდაშია და ამის მოთამაშე არის მსწავლეული გაცი: ასონასესაც არ აკლებენ თავის დროს. ხომ მოაგებსენებოთ, მაშ რა ქინს? რით განატარან დროებს? ეველან თავის მომხრე ჰქავს?—ქალი? ქალი, პრეტენს არ იყოთ, წეკ-რულავს ურცხვენქემრუებს, თუ კარგათ არ გამოაწყობენ იმათ. ერთამენთში სარჯული და სტუმრობა აქ განსიმრეულია: სტუმრობას მოსდევს მუხივა, მუხივას დაიდა და დიშლიბიტო, დაიანას და დიშლიბიტოს ლეკური და დალეური, ლეკურს და დალეურს-ტანციაობას, ტანციაობას ლოტო, ლოტოს ჩაი, ჩაის მურხები და მურხებს სმელი და ნელი ხილი, და შემდეგ გამოთსოკება და თავთავის ხანლი დარეკება... ეველამ ივის, რომ ამით სულეველან ფული უნდა, მაგრამ ამ სოხოსოთ ვინმემ ამით ეს წახეკება გადადებული ფული კეთილი საქმისთვის, თუ ქმარი და შვილი ზედ არ შეისცდოს, რომ მის ცალი ფული არა აქეს!...

ამას მე მიხისთვის ვამბობ, რომ რა იქნებოდა, რომ ამ მოთამაშეებს ერთი ხმა ამოელთ ამ გადამწერების სასარგებლოთ? დასამჩანისი არ იქნებოდა სიღნაღელები, რომ მათ და მათმ ცოლებს ერთი სიღნაღის წახეკები ფულეები არ შესწირონ ამ ასლად დამწერებს სასელებდგან დანარეულიელებსა? მგონია, ეველან დრო მოუვიდოთ, ქეკსედ სეღი მოიკლოთ? ესეა საზოგადოება სასარგებლოთ არა ის მიხეული, და მგონია, რომ საზოგადოთ შეწყენს აქც ბუბრს შემწებას მისცემს დამწერებსა და შემწეებისთვის ვი არაფერს წარაღს არ შეადგენს...

ლ. ხ.-ი.

7 თუბერღალს, 1872 წელს.

უცხო ქვეყნები

შვეიცარია

უნევიდამ

(«დროების» კორექსიზმდენცია)

შეიძლება არ დარჩეს უინტერესოთ თქვენი მკითხველებისათვის იმის გავება—თუ როგორ ხმარობდნენ ამ ხანობის მოცლილ დროს ქვენევიდამ. არ იფიქროთ კი, რომ მე მოგიყვით ყველა წერილი ამბები იმ შინაურ ცხოვრებიდან და ჩვეულებრივი დროს გუთარებიდან, რომელიც აქაურ უცხო სტუ-

მრისათვის ადვილი შესანიშნავი, და შეიძლება რამოდენიმე საინტერესო იყოს, მაგრამ არ შეიძლება მოგახსენოთ რამდენათ თქვენთვის დარჩება სასიამოვნო ამათ. ამის გამო ამ გადაწყვეტილ საგანს თავს ვაძებებ და გაცნობებთ მხოლოდ იმას, რამდენათ ეს დრო არის აქ მოხმარებული გონების გახსნისა და სწავლის შეძენისათვის. მოგიხრობთ ყველაზედ წინ მართებლობის მოქმედებას ამ საქმის შესახებ: ჩვეულებისამებრ ყოველ წლებით მართებლობა მოიწვევს ხოლმე პროფესორებს თუ აქაური აკადემიკოსები და თუ სხვა შევიცარიის კანტონებდგან, და ეს მოპატიებულნი პროფესორები თავის სურვილისამებრ წაიკითხავენ რომელიმე განყოფილება თავის საგნისას ვრცლად და მდაბიურად; ეს ლექციები არიან, რასაკვირველია, საზოგადო და უფასო, როგორც სხუმის ესე ამ წელსაც; ამ ლექციების საკითხავად არის დათმობილი დიდი რჩევის ზალა და იქ არის გამართული ლექციები; თუმცა ეს ლექციები სახალხო და უფასო არის, მაგრამ მაინც ყველასათვის შეუძლებელია აქ სიარული, განსაკუთრებით მუშახალხისათვის, რომლის დასაწყისი სწავლა შორს არ მიდის და აქტი იმ ნაირათ კითხულობენ, რომ სულ უსწავლელი კაცისათვის ძნელი გასაგებია. ეს მართებლობისგან გამართული ლექციები არ ნაწილად არის გაყოფილი: პირველ ნაწილს კითხულობდნენ შობა ახალწლის დღესასწაულებადის და მეორე ნაწილს მის შემდეგ კითხულობდნენ, ე. ი. ამ იანვრის და თებერვლის განმავლობაში, პირველი დაწყდა 14 ნოემბერს და გათავდა 18 დეკემბერს; მეორე 8 იანვარს და გათავდა 10 თებერვალს. თუმცა დიდი სურვილი მაქვს, რომ გავცნოთ თქვენი მკითხველები, რამდენათც მოსახერხებელია, ამ ლექციებს, განსაკუთრებით მათ, რომელნიც თიფონ მე შიგნისმდებ; მაგრამ, როგორც ვხედავ, არსაით ხერხდება: ეხედამ, რომ ამ ნაირ სპეციალურ ამბავს ვერსით შეიშნობს კორესპონდენციის ფორმა; მასთან კიდევ ჩემი სურვილი ის არის, რომ გაცნოთ საზოგადოთ ამ მოკლილი დროს სასარგებლო მოხმარებას ვენეციაში, და არა ანგარიში მოგცეთ ამ ლექციების. თუმცა ეს ასე არის, მაგრამ ყოველს შემთხვევაში აუცილებლად ვხედავ გაცნოთ საზოგადო პროგრამის მაინც, რომ მით გაიგოთ საზოგადო მიმართულება ლექციებისა და დაფასოთ მათი მნიშვნელობა სახალხო განათლებისათვის.

პირველი სერია ანუ ნაწილი ლექციებისა შეიცავდა ფიზიკას, ასტრონომიას, ესტეტიკას და ტალმუდს. ფიზიკიდან წაიკითხა აქაურმა პროფესორმა გარტმანმა ხრომატიზმზე; მან აიღო სხვა და სხვა ფერები და გარჩია ფიზიკური, ხიმიური, ანატომიური, ფიზიოლოგიური, პათოლოგიური, არტისტიკის და ინდუსტრიული (industriel) მხრით; რასაკვირველია ყველა ამ შემთხვევაში, იმას ჰქონდა სახეშილ პრაქტიკული მიზანი და ამის გამო უმეტეს ყურადღებას ფერის პრაქტიკულ მნიშვნელობას აძლევდა. ასტრონომიას კი უფრო სახალხო მიმართულება ჰქონდა: აქ ყურადღება იმ მოკლებებზე ჰქონდა მიქცეული, რომელნიც ჩვენი თვალის წინ ხდებიან, მაგალ. მზის ამოსვლა, მისი ჩასვლა, დღე და ღამის მიზეზი, ზამთარ-ზაფხულის მიზეზი, ჩვენი დედა-მისის მზის გარეშე მობრუნება, მთვარის ბრუნება, მისი გამოცვლა, ამ ნაირივე მნიშვნელები ზოგ-ზოგიერთ დიდ ვარსკვლავებზე და საზოგადოთ იმ კანონების ასხნა, რომლის ძალითაც ეს მოძრაობა არსებობს. რასაკვირველია ამასთანავე ის წვრილი კანონები და მოკლებებიც აიხსნა, ურომელთათაც ამათი გაგება

არ შეიძლებოდა. ესტეტიკიდანაც, ვითომ, პრაქტიკული მხარე იყო გარჩეული: პროფესორმა რეიმონდმა, რომელიც მას კითხულობდა, პირველათვე ასხნა საზოგადო ესტეტიკის კანონები და მათის შეხედვით გარჩია ისტორიული გაუმჯობესობა არხიტექტურის, სკულპტურის და მხატვრობისა ბერძენებდგან დაწყებული ჩვენს დრომდე; ბოლოს უჩვენა მათი ესლანდელი მდგომარეობა და საზოგადო მიმართულება. ტალმუდის შესახებ წაიკითხა აქაურმა დიდმა რაბინმა ე. ი. რაბინმა; თავისი ლექციებით მან ასხნა თუ როგორ შესდგა ტალმუდი, რანაირ ცვლილებებს შემთხვევა აქამომდე, გარჩია ისტეოლოგიურის მხრით და აჩვენა—თუ რა გავლენა ჰქონდა მას ებრაელების საწმუნებზე და მათ მორალურ მხარეზე. შეიძლება ითქვას, რომ ტალმუდის კითხვას არაფერი მნიშვნელობა აქვს; მხოლოდ მე-კი არა ფიქრობ ამ ნაირად: ერთი მიტომა, რომ კაცი რაც უხეირო და უსარგებლო საქმეს რომა შერებოდეს ყოველთვის უმჯობესია, რომ მას ესმოდეს თავის მოქმედება და არა უგუფურად ასრულებდეს მას; მეორედ: ამ დროში ყველა განათლებული კაცისათვის ცხადია, რომ ყოველი ხალხი, საზოგადოება და თითოეული პირებიც მაშინ დადგებიან სწორ გზას და გრძობენ თავის პირვანდელ ახირებულ მდგომარეობას, როდესაც თავის ახლანდელ და წასულ ცხოვრებას გაიცნობენ; მაშასადამე ურიების შესახებაც ამას ვიტყვი, რომ, სანამ ისინი რიგანის თვლით არ შეხედენ თავის წარსულს და ეხლანდელ მდგომარეობას და მას არ გაიცნობენ კარგათ, მანამდის შეუძლებელია იმათ შეგონოს კაცმა მათი განკრძობული ცხოვრების სიზარალე მათთვისვე. ბოლოს იმასაც დაუმატებ, რამდენათ ამ ნაირი რესპუბლიკის მმართველობის მოქმედება ამაღლებს მთელ შევიცარიის და განსაკუთრებით ქვეყნას ყოველი განათლებული კაცის თვალში: ყველამ იცის, რომ ზოგს ვერაპის სახელმწიფოებში არა თუ ურიებს ქრისტიანებას არა აქვთ ნება, რომ თავის წასულ ისტორიას გაეცნოს და მისგან თუ აღახელილად და ადგეს თავის ეხლანდელ გზას; თქვენ იფიქროთ პატრე საცემია ეს ძმური ზრუნვა ქვეყნელებსა იმ ხალხზედ, რომლებიც ყველგან საზიზღრათ მიჩნიათ, თუ არა?

მეორე სერია ლექციებისა შეიცავს: ფიზიკას, ლიტერატურას საფრანგეთის და ქვეყნისა და პოლიტიკურ ეკონომიას. ფიზიკიდან იკითხება სპეკტრალური ანალიზი. ფრანკული ლიტერატურიდან ლაფონტენი და მის ასახსნელად საზოგადოთ არაკების ისტორია, რაც შეეხება ქვეყნის ლიტერატურას, ის მაგრე მდიდარი არ არის და ამის გამო მთელი ლიტერატურის წაიკითხვას აპერებს პროფესორი მონიე. პოლიტიკური ეკონომიიდან პროფესორი ვალრა (Walras) სოციალიზმზედ ჰკითხულობს; ჯერ მან მხოლოდ მოასწრო წაიკითხა სოციალიზმის ისტორიისა: მისი დასაწყისი, გავრცელება და მისი ესლანდელი პრინციპის მდგომარეობა. შემდგომში, როგორც პროგრამითა სჩანს, უნდა აჩვენოს რა ერთი და იგივე ელემენტები აქვს სოციალიზმს ლიბერალიზმთან და კომუნისმთან და რა განსხვავება. საზოგადოთ ამ მეორე ლექციების სერიაზედ მე ბევრს ცნობებს ვერას მოგწერთ, რადგანაც არცერთი მათგანი ჯერ არ გათავებულა. ეს, როგორც წყნათც მოგწერთ, არის გამართული მართებლობისაგან; მაგრამ ლექციების კითხვა ისე ხშირია ამ ზამთარს აქ, რომ არაფრათ დასაკლისად ჩავარდებოდა, რომ ეს ზეით მოკვანილი ლექციები სულაც არ ყოფილიყო გამართული. ჯერ ხომ ყოველი საზოგადოებას რომლის რიცხვი მრავალია ქვეყნაში, საკუთრ-

და აქცა გამართული ლექციების კითხვა; ამ თავის საკუთარ ლექციებს გარდა, ყოველ კვირაშიდ ორჯელ თუ სამჯერ სახალხო კითხულობენ, ე. ი. ყოველი საზოგადოება რამოდენჯერმე კვირაშიდ მართავს მისთანა ლექციებს, სადაც ყოველს მსურველს უფასოდ შეუძლია მისვლა და მისი მოსმენა. ამ საზოგადოებაშიდ მართო გაცნობით ორს, არა იმიტომ, რომ აქ უკეთ მიდიოდეს საქმე და უფრო სხვაზედ უკეთესად იჩენდეს თავს თავის დროს სწავლით, აუბოლიკური ლექციების საქმე, რამდენათაც შემინიშნავს, ყველგან კარგათ მიდის, — მაგრამ მე მინდა იმ ორ საზოგადოებაზედ გითხრათ ორიოდ სიტყვა ერთი მიტომ, რომ ისინი დღათ განსხვავდებიან სხვებდგან თავის მიმართულებით და მეორეთ მიტომ, რომ რომელსამე შემდგომ წერილში მსურს უმფრო დაწვრილებით გავაცნოთ მათ სხვა მხრით. ახლა კი გიჩვენებთ იმათ მოქმედებას, რომლიდგანაც შეგიძლიათ გამოიყვანოთ — თუ რა ადგილი უჭირათ მათ ამ საზოგადო ლექციების საქმეშიდ, ერთი ამ ორთაგანი არის «ხალხთა შორის მუშების საზოგადოება», რომელსაც ინტერნაციონალს უძახიან (international) და მეორე მისი მოპირდაპირე: «სახალხო წრე» (cercle populaire). პირველის მიზანი არის გამოიყვანოს მუშახალხი იმ მდგომარეობიდგან, რომელშიაც ის ეხლა იმყოფება და რამდენათაც ეს შესაძლებელია პოლიტიკური ეკონომიის კანონების თანხმად; მაშასადამე მისგან განსხილ ლექციებსაც ის მიმართულება აქვს, რომ ცხადთ დაანახოს მსმენელს ესლანდელი მუშახალხის მდგომარეობა, აუცილებელი საჭიროება მისი ამ მდგომარეობიდგან გამოსვლისა და პოლიტიკური და სოციალური საშუალებები ამ გამოსვლისათვის; ამ ჰაზრით კითხულობენ სოციალიზმის ისტორიას და მის ესლანდელ მდგომარეობას სხვა და სხვა სახელმწიფოებშიდ, მოძრაობას სხვა და სხვა ადგილს. ამას გარდა განსაკუთრებით ლექციებია დანიშნული ქვეყნის კანტონის პოლიტიკური და სამოქალაქო კანონების ასახსნელად. იქნება გაგიკვირდესთ, რომ შეგატოებინოთ, რომ უმეტეს ნაწილს ამ ლექციებისას, რომელნიც პოლიტიკურ და იურიდიკულ მხარეს შეეხება, ჰკითხულობენ აქაური ადოკატები, რასაკვირველია, რომელნიც თანაგრძობენ ამ ნაირ მიმართულებას. ამ პირდაპირ თავის მიზნის შესახებ საგნებს გარდა, ამ ქვეით მათ აქვთ გამართული ასტრონომიის ლექციები, რომელნიც თითქმის მთელ ასტრონომიას შეიცავს და ისე ვრცლად იკითხება, რომ მის გაგების შემდეგ ბევრ ამაოდ მორწმუნებას ადგილი აღარ ექნება მისი მსმენელის თავშიდ. უნდა გითხრად ჩემი ჰაზრი, ძრვილ კმაყოფილი ვარ ამ ლექციებზედ; ვინ იცის რამდენი ფიქრები მიმიდოდა, როცა ვხედავდი, რომ კიდევ კირით გასვილ კალატოებს და ათას ფერად შეჭრელებულს მღებრებს კოპერნიკის სისტემას უხსნიდნენ; მაშინ გამახსენდა, რომ რამდენი ადგილია, სადაც თავადი შეილებმა, არამც თუ სისტემები, უბრალო ასტრონომიური ტერმინები როგორც: ეკლიპტიკა, ეკვატორი და სხვა, პირველ თავს შემეღალ მიჩნია! აქ კი უბრალო მუშამაც იცის, რას რა მნიშვნელობა აქვს. მეორე საზოგადოებას—თუმცა სახელი კი სახალხო აქვს, მიზანი კი სულ სხვა აქვს; მისი ჰაზრია, რაც მოუხერხდება, მეტი დაბრკოლება მისცეს ინტერნაციონალის საქმეს და დაჯეროს მუშახალხი მის ესლანდელ მდგომარეობაზედ, ანუ შეგონოს, რომ რასაც მათი პატრონები მათ თავის ნებით არას დაუთმობენ, მის მეტს ვერც არას ისინი შეიძენენ. ამ ჰაზრის თანხმად არის იქ გამართული ლექციები სოციალურს

და პოლიტიკურ წყობილებებზედ ჩვენს დროშიდ, და იმ პროგრამის გარჩევა—თუ როგორ უნდა ემოქმედოთ მომავლისათვის: ამას გარდა კითხულობენ ლექციებს ისტორიიდან, საფრანგეთის ლიტერატურიდგან, გეოგრაფიიდან და სხ... მომავლ კვირაშიდ არტილერიის ნაწილიდგანაც იქნება დანიშნული ლექციები. ეს არის, სხვათა შორის, ამ ორი საზოგადოების მოქმედება განათლების შესახებ.

მართებლობით და საზოგადოებებით არ თავდება ლექციების საქმე: ყოველ საღამოს რამოდენიმე ადგილს არის ყოველთვის ლექციები ცალკე პირებისა, რომელნიც უმეტეს შემთხვევაშიდ ფასიანი არიან და ამის გამო იმდენი მსურველი არა ჰყავთ, როგორც სხვას, მაშასადამე არც იმდენი მნიშვნელობა აქვს, როგორც სხვას; მაგრამ, როგორც საზოგადო ცხოვრების მოვლინება, ყურის საგდები არიან. ამას წინეთ წაიკითხა თორმეტი ლექცია ქვეყნის რესპუბლიკის ისტორიისა აქაურ სახელმწიფო რჩევის წევრმა ფაზიმ, რომლის ლექციები რასაკვირველია, უფასო იყო და ჰქონდა ის დანიშნულება, რომ თავის თანამოქალაქებისათვის გაეხსენებია, თუ რა თავგადასავალი გამოიარა მათმა რესპუბლიკამ და რა შრომით და სისხლით მათმა წინაპრებმა გადმოსცა მათ ესლანდელი წყობილება; მისი აუდიტორიის სივრცე და ხალხის სიმრავლე ადვილათ ამტკიცებდა თუ რამდენათ ჩანერგული არის ქვეყნელების გულშიდ თავის მამულის სიყვარული და რამდენათ აფასებენ და პატივსაცემენ ისინი თავის მამა-პაპას, რომელთა სისხლი ასე ხშირად იღვრებოდა ამათი სამშობლოს თავისუფლებისათვის. იქითა კვირეშიდ წაიკითხა სამი ლექცია როსსელიის სეკრეტარმა ზეპკენფელდმა პარიკის კომუნის შესახებ. მისი ლექციების საზოგადო ჰაზრი იმაშიდ მდგომარეობდა, რომ დაენახებინა მსმენელისათვის თუ რა იურიდიკული სიმართლე ჰქონდა კომუნას მთელ საფრანგეთის წინ და განსაკუთრებით ვერსალის კრების წინ. სხვა საკუთარ პირთაგან მოვიყვან კიდევ ორ ქალს, რომელთაგან ერთმა წაიკითხა ქალების უფლებებზედ და მეორემ ისევე კომენტაზედ; ეს უკანასკნელი ყოფილა პრუსიისა და საფრანგეთის ომის დროს კოგენის არმიშიდ, გარიბალდის ხელ ქვეით, შტაბის-კაპიტანთ. სხვათა შორის მომავალ კვირისათვის მოვლიან პროფესორი ფოხტის ლექციებს, რომელიც წაიკითხავს იმ ჰაზრების შესახებ, რომელსაც საზოგადოდ დარწმუნის ტეორიას უძახიან; დაწვრილებითი პროგრამა—კი ჯერ არ არის გამოცხადებული.

ასე ამ მოკლე კონსპექტიდგან შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ—რა ნაირ მოძრაობაშიდ არის აქ საზოგადოთ სწავლის სურვილი; მაგრამ ყველაზედ უფრო შესანიშნავი ის არის, თუ როგორ საზოგადო მიმართულება იმაზედ არის დამდგარი, რომ ღირის და შეუძლებელ მუშახალხის მისცეს საშუალება თავის გონების გახსნისათვის.

უეჭველია, რომ მე იმის დამტკიცება არ შემიძლია, რომ ყოველი საზოგადოება ანუ ცალკე პირი, რომელთაც აქვთ და ქონდათ გამართული ლექციები, წმინდის გულით და ხალხის კეთილდის სურვილის გამო მოქმედებდნენ ამ გვარად: მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ცხადია, რომ საზოგადო განათლება იმ ზამაზედ არის აქ, რომ იმულებული არიან დაემოზრდილონ მის მოთხოვნილებას. მეორეს მხრით შეიძლება მიმართულებაზედც იღვრას კაცმა; ჩემის ჰაზრით, მიმართულებას იმდენი მნიშვნელობა არა აქვს, როგორც საზოგადოთ აძლევენ: იმართეთ მისთანა საშუალება, რომ გონებამ გამოიღვიძოს, და გზას

და მიმართულებას თითონ იპოვის; მთელი ქვეყნიერების ისტორიაში...

ჩემს უკანასკნელ წერილში მე გწერდით ალბანების საქმის შესახებ...

სავაჭრობა

თითქმის არაოდეს არ ყოფილა საფრანგეთი ისეთი მდგომარეობაში...

ფრანგეთის ხალხმა თავის ხელმწიფეთ; მაგრამ საქმე იმაში მდგომარეობს...

ეს ურთიერთ-შორის განხეთქილება და უთანხმოება არ უშლის სხვა და სხვა პარტიების ფრანკონებს...

გერმანია

პრუსიის დეპუტატების პალატამ ბერის ბასისა და მოლაპარაკების შემდეგ...

ტელეგრაფი

(ხალხთა შორის სტელეგრაფო აკრებობის) თფილისი, 14 თებერვალს

ბელჯიის მმართველობამ უარი სთქვა იმის წინააღმდეგ...

ნარკვე

ურთის იტალიურს გზებში დაბეჭდილია შემდეგი წიგნი...

ამას წინათ მოკვდა პარტიკი ერთი ქალი, რომელიც განაგრძობდა...

უკანასკნელ დროში პრუსიაში ერთი ახირებული ვაჭარი...

ეს უსწრა კანონი სხვანაირად პრუსიის განათლების მინისტრმა...

განცხადება

ერთს უმაწვილ კაცს ქსეის უროკები...

განცხადება

«მნათობის» რედაქციის დაბეჭდა ამ 1872 წ. მნათობის პირველი წიგნი...

რედაქცია უწინდელ წინააღმდეგობის შემდეგ...

1872 წლის

წართარაქცილქ ბიჭუხაძე

საქარტე ქელილი

«მ წ ა კ»

ქალაქისა და სოფლის მკვლევარი

საქარტის გზის 7 ა. (ქიოთი ბასილი) — რედაქცია...

საქარტე-წართარაქცილი

«გერეულის» რედაქციადგან

ვისაც შარშან ხელი მოუწერია «გერეულ-სე», იმთ დანარჩენი...

სტამბილად გამოვიდა და ისეიდეგა 5 კაპ. ზატარა სხალსო წიგნი...

განცხადება

ვერსტენის აფთიაქთან, დიტროხის სახლებში...

